

LLUÍS SOLÉ I SABARÍS (1908 - 1985)

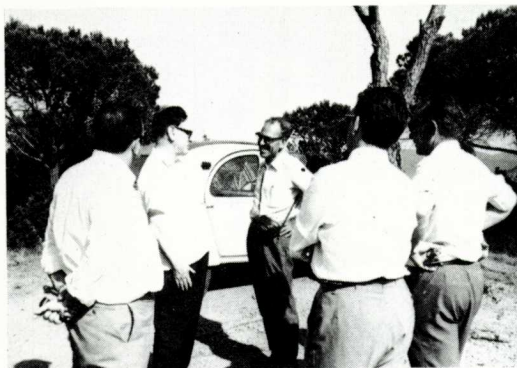
La figura del doctor Lluís Solé i Sabarís, fa poc desapareguda (14 de juliol de 1985), romandrà entre nosaltres, els qui hem estat alumnes i deixebles seus, com la figura més important de la geologia del nostre país. L'òbit es produí d'una manera sobtada, als seus 77 anys acabats de fer. Una crisi renal agreujà ineluctablement la seva salut molt afectada per una cardiopatia força controlada, que suportava feia més de quinze anys. En poques hores deixà d'existir a la vila de Capellades, lloc de la seva residència familiar.

Puc anticipar a la biografia, als fets i als comentaris que segueixen, que s'ha extingit amb ell el darrer geòleg complet, o polivalent, com s'estilava durant el segle XIX i la primera meitat del XX. A ell, li ha tocat viure els nombrosos canvis històrics, socials i científics esdevinguts al nostre país en tot allò que fa a la geologia i a la geografia i, cal afegir-hi, n'ha estat protagonista. Fou un home dotat d'una gran vàlua com a pedagog, d'una gran capacitat per a la feina i de molta sagacitat en la seva tasca científica. Solé sabé capejar les innombrables contrarietats i situacions de tota mena, científiques, polítiques i humanes que s'anaren succeint durant el període històric que li tocà viure. Com a universitari sabé envoltar-se d'un bon esplet d'alumnes als quals transmeté l'esperit científic, el rigor i l'entusiasme per a la geologia. Fou un grup nombrós d'alumnes i deixebles, tots ells científics, que molts autors han anomenat l'«escola geològica catalana». En dir això vull incloure-hi tots aquells que, tot i no haver estat alumnes directes d'ell, reberen l'escalf i l'ajut directe, o indirecte, del seu mestratge. Ha estat un home molt inquiet i de gran robustesa física i moral, i d'una catalanitat ben reconeguda, constant i fidel en els anys més difícils del règim anterior. Dirigia els ideals envers l'engrandiment de la geologia

i de la geografia, ciències que ell veia molt agermanades. Deixa, en traspassar, una llarga vida abocada a la ciència i amb més de quaranta-sis anys de docència, un rol més llarg que no pas ningú de tesis doctorals (vint-i-set) i una bibliografia extensíssima, dos-cents seixanta-nou títols, i potser més. Comptat i debatut, vet ací un balanç que voldria qualificar de netament positiu; i en asseverar això no puc sostreure'm a allò que deia VIRGILI (1979), alumna de l'illustre desaparegut: «que els nostres judicis seran conscienciosament subjectius i parcials a causa de la convivència i del tracte constant al llarg de més de quaranta anys de feina en comú».

ELS ANYS FORMATIUS

El professor Lluís Solé i Sabarís nasqué accidentalment a Gavà, el 18 de maig de 1908; fill gran dels cinc fills de Felip Solé i de Maria Sabarís, tres nois i dues noies. Aviat, però, el pare d'aquella família de docents es traslladà a l'Escola Normal de Lleida, ciutat on en Lluís visqué la prime-

ra joventut. De 1919 a 1925 féu els estudis de batxillerat, cosa que va alternar amb els estudis de mestre a l'Escola Normal d'aquella ciutat. Després es traslladà a Barcelona (1925) per tal de seguir la llicenciatura en ciències naturals, i n'obtingué el títol, l'any 1929, amb la màxima qualificació d'excel·lent i premi extraordinari. Cal dir que durant tres anys de la seva llicenciatura fou becari de l'Acadèmia de Ciències (1926-1929) i de l'Institut Geològic Provincial de Barcelona (1927-1930) i «naturalista agregat honorífic» del Museu de Geologia barceloní.

Aviat el nou llicenciat en ciències fou acollit al laboratori de geologia del doctor Maximino San Miguel de la Cámara, on trobà el doctor Marcet Riba, el guiatge dels quals seguí. Aviat s'establí una sòlida amistat amb aquest darrer que durà tota la vida. No trigà gaire a esdevenir ajudant i després auxiliar de les càtedres de geologia de la Facultat de Ciències de Barcelona (d'octubre de 1930 a febrer de 1939). I, sota la direcció de l'esmentat catedràtic, emprengué els estudis de doctorat. Va escollir un tema de paleontologia: els coralls fòssils de l'Eocè català; per la qual cosa, l'any 1933, guanyà una pensió de la Junta de Ampliación de Estudios que li permeté fer una llarga estada a Alemanya, determinar-hi els seus espècimens i, de passada, aprendre la llengua alemanya.

Aquests estudis foren closos amb la presentació d'una memòria doctoral, la primera en ciències naturals que es va sostenir a Barcelona dins el marc de la Universitat Autònoma, en plena guerra civil, l'any 1937, i n'obtingué la qualificació d'excel·lent. La memòria fou publicada abreujadament al butlletí de la Sociedad Española de Historia Natural i completa, més tard, a l'Acadèmia de Ciències. Vull fer remarcar que el tema de la paleontologia escollit com a tesi de doctorat no va promoure pas una vocació decidida envers aquesta ciència, sinó que molt abans de cloure el període de doctorat, la seva vocació, la de tota la vida, se l'endugué cap a la geografia física, entesa en el sentit més ampli de les ciències de la Terra; atret alhora pels seus dos vessants, el de la geografia física i el de la geografia humana tal com ho concebien els geògrafs de l'escola francesa. Pau Vila, introductor dels nous corrents geogràfics a Catalunya, exercí un veritable mestratge sobre el jove geòleg que era en Solé.

Seguint la biografia de Solé, cal dir que paral·lelament a les esmentades activitats universitàries, fetes durant el seu període formatiu, féu oposicions, als vint-i-quatre anys, a una càtedra d'institut. Fou nomenat catedràtic d'història natural i destinat en primer lloc a l'Institut de Figueres, durant uns pocs dies, i després al de Tarraçona (oficialment de novembre de 1932 a novembre de 1940), però hi va complir ben poc la seva docència perquè fou cridat pel doctor Estalella, en qualitat d'agregat en comissió de serveis (14 de febrer de 1933) a l'Institut Escola fundat per la Generalitat i establert al parc de la Ciutadella. Hi va ensenyar la geografia en el sentit ampli que he indicat més amunt. No com a ciència auxiliar de la història, que era el concepte que havia prevalgut fins aleshores entre els ensenyants, sinó com a ciència de la Terra, l'home inclòs. Amb aquesta circumstància, excepcional dins l'ensenyament secundari, de deslligament amb l'assignatura d'història i ben acompanyat amb els bons consells i les directrius del doctor Estalella, Solé exercí uns anys de mestratge entre gent molt jove i duta per un gran entusiasme i amb moltes ganes de formar-se amb aquells mètodes que aleshores semblaven massa renovadors. Tot això fou estroncat amb l'acabament de la guerra civil (26 de gener de 1939).

El final d'aquella contesa, durant la qual el jove Solé, mobilitzat, formà part de l'equip de meteorologia militar, fou com per a tantes altres persones un esdeveniment que alterà radicalment la seva vida. Una nova etapa se li obria. El nostre biografiat es va reincorporar a la seva càtedra d'institut; aquest cop al Milà i Fontanals (del 21 d'octubre de 1939 al 6 de novembre de 1940) i, dolorosament, va haver d'atendre des de la nova situació oficial el desmuntatge de l'Institut Escola i tots els problemes de les convalidacions dels estudis que s'hi realitzaren, especialment dels cursos fets durant la guerra i que el nou govern no volgué reconèixer.

SOLÉ A LA UNIVERSITAT DE GRANADA

Per altra banda, Solé entrà de nou en el laboratori universitari del doctor San Miguel de la Cámara i, sense defallença, preparà les oposicions de catedràtic d'universitat, les quals foren convocades entre auxiliars per a cobrir una vacant de la Facul-

tat de Ciències de Granada. L'especialitat en què eren convocades ens fa somriure ara: Geografia Física, Mineralogia i Geologia. Una barreja de ben mal pair! El temari a preparar era immensament extens i el temps atorgat, brevíssim. La càtedra granadina fou guanyada brillantment; arribat, però, el moment de presentar la documentació sorgiren les dificultats: el doctorat fet d'una manera incompreensible a Barcelona, a la Universitat Autònoma i en plena guerra civil, era quelcom que no tenia cabuda dins la mentalitat centralista d'un funcionari madrileny, el qual va negar-se rodonament a reconèixer-li'n la validesa. Calgueren influències molt poderoses per a vèncer aquella muralla de dificultats, i per a evitar que tot l'esforç fet en les oposicions es perdés debades. Tinguem present, però, que la facultat d'atorgar el títol de doctor, exclusiva de Madrid (per això hom l'anomenava Universidad Central), no fou concedida a Barcelona fins a l'abril de 1954.

Mentrestant, el nostre biografiat s'havia casat, als trenta-dos anys, amb Concepció Sugranyes de Franch (juliol de 1940), antiga alumna seva de l'Institut Escola, força més jove que ell. Matrimoni extraordinàriament prolífic, del qual nasqueren onze fills (Lluís, Mariona, Eulàlia, Francesc, Oriol †, Ignasi, Jordi, Raimon, Caterina, Ermengol i Pau). Bo i casat, va partir cap a la Universitat de Granada per iniciar així la seva llarga i fructuosa vida d'universitari (7 de novembre de 1940) i amb un sou que amb prou feines permetia de sobreviure. Vet ací una prova de la seva heroïtat!

L'estada en aquella universitat, encara que breu, tres cursos escolars incomplets, fou molt activa, ja que va tenir l'avinentesa de col·laborar amb el Consejo Superior de Investigaciones Científicas, i comptar amb una secció de geomorfologia de l'Institut Lucas Mallada acabat de crear; Solé seguí les orientacions del doctor J. M. Albareda, secretari general del CSIC. El fet és que ell tot d'una començà a investigar les Cadenes Bètiques, la unitat geològica peninsular, sens dubte la més difícil d'estudiar a causa de la tectònica de mantells. N'aplegà la bibliografia, molt dispersa, i va establir relacions durables amb els geòlegs francesos, holandesos i alemanys que s'hi havien interessat abans de la II Guerra Mundial. Fruit d'aquesta activitat fou la primera tesi doctoral eixida

del seu laboratori, redactada per Eduardo Alastrué (1942), i el despertament de noves vocacions, com foren les d'Asunción Linares i de Juan Martín Vivaldi.

Les Serralades Bètiques han estat durant anys un dels grans temes de recerca de Solé i Sabarís. D'una manera molt especial cal evocar la bona amistat que el va lligar amb el professor Paul Fallot, amb qui féu un bon nombre de campanyes geològiques, tot just acabada la guerra mundial, per aquelles terres andaluses dels anys quaranta, tan aspres i mal comunicades. Sens dubte li feren impressió les virtuts d'aquell home, alhora projecte i juvenívol, que era el professor Fallot: la seva austeritat i frugalitat, la fidelitat a les observacions acurades, el detallisme cartogràfic especialment de les àrees més complicades, sense escatimar l'esforç físic, quan hom no disposava de fotografia aèria, ni de les cartes topogràfiques detallades ni de vehicle de cap mena. L'honestedat científica i la sinceritat en la manera de dir han estat, certament, virtuts comunes a Fallot i a Solé: virtuts que aquest darrer volia que els seus deixebles se les fessin seves com a norma a seguir en llurs investigacions. Amb això dit, vull fer remarcar que Solé sabé infondre-les a tots els alumnes universitaris. Vet ací una de les claus del seu èxit.

SOLE A LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

La gran oportunitat de la seva vida sorgí quan el doctor San Miguel de la Cámara es traslladà a la universitat madrilenya a ocupar una nova càtedra de petrologia. Això fet, el concurs de trasllat del doctor Solé es féu sense cap entrebanc (7 d'abril de 1943) i va venir a ocupar la càtedra de Geografia Física i Geologia Aplicada, ordinàriament coneguda entre els estudiants, com el laboratori de geologia, ja que cap aquells anys només n'hi havia una altra: la càtedra de Cristal·lografia i Mineralogia, mantinguda pel doctor Francisco Pardo. Cal recordar que les de paleontologia i de petrografia foren cobertes anys més tard pels doctor J. R. Bataller (paleontologia, 1949), i Alfredo San Miguel (petrografia, 1950), respectivament.

En un començament, el laboratori de geologia era a la tercera planta del pati de ciències, tot pujant-hi per l'escala de

les oficines del rectorat. Després fou traslladat a un local més ampli, clar i assolat al pavelló del jardí, a la cantonada amb el carrer d'Aribau, on va romandre-hi fins a l'any 1970, i de llavors ençà és a la segona planta del pati de ciències en un local encara més gran i tranquil heretat del doctor Buscarons, quan els químics emigraren cap al nou edifici de Pedralbes.

L'activitat del nou professor barceloní aviat es féu ben palesa. L'equip del laboratori quedà format pel doctor Noel Llopis i Lladó, com a professor adjunt, i pels dos nous llicenciats i companys de carrera, Josep M. Fontboté i Joan M. Ribera, com a ajudants de classes pràctiques. El doctor Alfredo San Miguel Arribas també hi era com a encarregat de l'assignatura de petrografia. L'equip així format pels quatre primers esmentats era d'una gran coherència, endut pel mateix entusiasme i la mateixa manera de fer i de pensar; cosa que es traslluïa i que hom apreciava tot d'una. Confessa el qui escriu que es va matricular a ciències naturals atret pel renom del nostre biografiat i per la bona fama dels qui hi col·laboraven. Feia pocs dies que havia començat el curs, l'any 1944, quan jo vaig demanar al doctor Llopis, professor nostre de geologia general, que em deixés assistir a les sessions científiques que es feien periòdicament al laboratori de geologia. Fou aquell dia l'ocasió en què vaig conèixer el doctor Solé, presentat per Llopis. Recordo que em feren obsequi d'unes separates. Les vaig llegir amb fruïció, i tot seguit vaig remarcar que l'estil del doctor Solé era molt més planer i senzill d'entendre que no pas el del doctor Llopis, molt afeccionat als neologismes més recargolats, molts d'ells de procedència germànica. Ho evoco per tal de reforçar allò que ja he dit sobre les virtuts didàctiques de Solé; i penseu que aleshores jo estava a les beceroles de la geologia.

I són aquelles sessions científiques que voldria rememorar ara. Eren unes sessions de conferències i seminaris que se celebraven sota el guiatge de Solé i Sabarís. S'hi exposaven les darreres novetats geològiques, els resultats de les campanyes de cartografia geològica, de tesis en curs, o ja enlestides, sobre temes de geomorfologia, de tectònica; hi acudien els paleontòlegs a oferir-nos els fruits de les darreres troballes, especialment de paleomastologia. Hi venien també conferenciants de ben lluny, com Paul Fallot, Kirk Bryan, Paul

Fourmarier, Pierre Birot, André Cailleux, M. Pardé, Orlando Ribeiro, Francis Rullan, R. A. Stirton, Paul Pirlot, J. Coteloneiva, S. Bellot, J. W. C. M. van der Sijp, i ben d'altres. Allò que ens atreïa més, però, a nosaltres estudiants, era el diàleg entre mestres i estudiants, entre geòlegs i geògrafs, entre afeccionats a la geologia i les persones consagrades, ja que tots formàvem part d'aquella mena de cenacle de la geologia catalana. Recordo que hi assistien, no sempre tots alhora, més d'una quarantena de persones. A més dels geòlegs de la casa: Noel Llopis, Josep M. Fontboté i Joan Maria Ribera, hi eren assidus els paleontòlegs com Miquel Crusafont, Josep F. de Villalta, Lluís Via, Jaume Truyols, Josep Ramon Bataller, Josep Thomas Casajoana i Josep Thomas Domènech. Entre els geògrafs, els senyors Salvador Llobet, Josep Iglésies, Pere Blasi, Montserrat Rubió, Joan Vilà i Valentí, Pierre Deffontaines, Ferrer de Franganillo i Josep M. Puchades. Hi assistien, però, d'altres geòlegs, com Valentí Masachs, Jaume Marcet i Ribera, Constantino Gaibar, Domènech Palet i Barba, Joaquim Folch, Manuel Font i Altaba, Joaquim Montoriol, Jordi Figueras, Jaume Olivé, Enric Sunyer i Coma, J. Bauzá i Rullan, Guillem Colom, Eduard Crespell, Jaume Pedreny, Josep Rafael Espinós, Josep Closas, Josep Darder, Andreu Muntaner... a més a més dels qui en anys successius fórem alumnes de Solé, com Juan de la Cruz Benítez, Ramon Margalef, Carmina Virgili, Manuel Julivert, Núria Solé, Isabel Zamarreño, Jaume de Porta, Joan Rosell, Antoni Obrador i ben d'altres de més joves.

Aquelles reunions fetes al laboratori de geologia, durant el quart i el cinquè decenni, venien a suplir, en certa manera, les que se celebraven abans de la guerra a la Institució Catalana d'Història Natural, ofegada pel franquisme, o també les reunions científiques que tenien lloc, per exemple, al Centre Excursionista de Catalunya o al Club Muntanyenc, que roman-gueren somorts durant aquells anys als quals m'acabo de referir. Vull assenyalar com ja ho han fet alguns comentaristes anteriors, el fet que, amb aquestes sessions de seminari, s'havien desplaçat cap a la Universitat les reunions informals de diferents grups de geòlegs i geògrafs. Sens dubte, per primera vegada, amb la presència de Solé i de Llopis, la universitat no era vista amb malfiança.

Tornant al moment de la seva vinguda a Barcelona, l'any 1943, el doctor Solé es va trobar, segons escrits d'ell mateix amb un laboratori buit i desguarnit de tots els elements necessaris per a iniciar una tasca geològica, la biblioteca no superava els 200 volums, i solament hi arribaven dues revistes estrangeres. Li calgué tirar endavant amb recursos molt migrats, com per exemple l'inoperant Institut Geològic de la Diputació barcelonina, del qual ell esdevingué director (1944-1965) o els ajuts que li arribaven a través del Consejo de Investigaciones Científicas. Aconseguí, si més no, mantenir l'edició de les *Memorias y Comunicaciones*, revista aperiòdica, mitjançant la qual, el nou director pogué establir relacions de bescanvi amb un bon nombre d'altres publicacions arreu del món. Mercès als esmentats petits ajuts econòmics de totes les entitats públiques —comptant-hi, és clar, els de la mateixa universitat— i a una bona administració, el seu laboratori esdevingué en pocs anys un centre de recerca ben dotat i al dia. La biblioteca, amb un magnífic fitxer, una cartoteca i una fototeca, és avui una de les més completes de tot l'Estat espanyol i un element imprescindible de recerca per a la nostra professió a Catalunya. Fa poc que aquesta biblioteca ha passat a ser el nucli de la biblioteca general de la Facultat de Geologia.

Cal veure, però, altres coses per a copiar com era el panorama de la geologia universitària en aquella primera meitat de segle; la grisor hi dominava. De fet, des de l'any 1910, any de la creació a Barcelona de la llicenciatura en ciències naturals, fins al 1930, solament sortiren cinc estudiants amb una vertadera vocació de geòleg: Marçet Riba, Rueda, Solé, Font-Tullot i F. de Villalta. Aquesta migradesa de recursos humans, gairebé tots abocats a la docència per raons de subsistència, feia que els estudis geològics del nostre país estiguessin molt endarrerits en acabar la Guerra Civil. «La Secció de Ciències Naturals de Barcelona no varià gaire els anys immediatament posteriors a l'establiment de la Universitat Autònoma (1933-1939): gairebé els mateixos professors: Pardillo, San Miguel de la Cámara, Faura i Sans, un nombre semblant d'alumnes i els mateixos plans d'ensenyament de 1910, de quatre anys de durada. En tot cas les transformacions que es produïren afectaren molt més altres facultats, com Lletres, i problemes

generals universitaris...» «... però aquella colla de professors forasters, poc integrats al país, eren en general francament hostils al nou sistema, el qual acceptaven si us plau per força». «En finir la Guerra Civil, molts d'aquells professors demostraren un cop més la manca d'interès pel país en proposar que fos suprimida la Secció de Barcelona, amb la qual cosa tots ells haurien passat a Madrid. Afortunadament, el ministre Ibáñez Martín tingué més seny i més visió de futur.» No cal dir que les conseqüències d'un tancament de Secció com proposava aquesta gent haurien estat fatals per al jove Solé i per a totes les promocions de naturalistes del quart i cinquè decennis d'aquest segle.

Vegem uns aspectes universitaris del panorama d'aquella postguerra. L'any 1944, quan jo vaig ingressar a la universitat, només hi havia dos laboratoris: el de geologia, de Solé Sabarís, i el de cristal·lografia i mineralogia dut pel doctor Francisco Pardillo. No fou fins a l'acabament de la nostra llicenciatura que vingueren noves dotacions i nous catedràtics: el doctor Josep Ramon Bataller (1949) i el doctor Alfredo San Miguel (1950), els quals començaren a muntar els respectius laboratoris. De vint-i-tres assignatures que tenia el nou pla de 1944, que nosaltres estrenàrem, només sis eren pròpiament de geologia (calia afegir-hi la geologia general) i la durada de la llicenciatura era d'un any més, cinc anys, com ara. El nombre d'estudiants que sortien any rera any no superava mai les deu persones. Hi havia de fet un *numerus clausus* que calia complir. Sobre això, el doctor Alcobé advertia severament, en començar cada any la biologia general, tot dient que a naturals no hi havia places per a més de deu alumnes per curs, i ho deia amb uns termes que avui serien qualificats de «terrorisme verbal». Ell tenia cura prou bé de realitzar-ne la selecció, i l'«extermi» dels no aptes. Recordo que les classes nombroses, per exemple dels doctors Ibarz i Alcobé, eren molt discursives (hi anàvem junt amb els de farmàcia, que eren majoria) i sempre començaven, tothom dempeus, amb el braç aixecat i el professor pronunciava els «gritos de ritual», sota aquell altar major format per les efígies de José Antonio, de Franco i la creu, i al peu la intangible cadira de l'«estudiante caído». Encara sort que aquestes manifestacions de patriotisme imposades en aquelles circumstàncies desaparegueren aquell mateix any.

Més tard, el doctor Solé no va romandre indiferent al renovellament de l'ensenyament de la geologia al nostre país. Oposant-se al parer dels vells catedràtics, va promoure les gestions per tal de dividir les ciències naturals en dues llicenciatures: la de biologia i la de geologia. Amb l'ajuda dispensada per J. M. Albareda, secretari del CSIC, fou constituïda una comissió mixta de catedràtics, presidida pel qui més tard seria ministre d'Educació, el professor Lora Tamayo, en la qual per part de naturals figuraven San Miguel, Fernández Galiano, Cruz Rodríguez, Alcobé, Alía Medina i Solé i Sabarís. Aquest criteri prevalgué i fou aprovada l'escissió. Amb aquest fet acordat, sortí al Butlletí Oficial el 29 d'agost de 1953 l'ordre corresponent i amb això es cloïa un cicle d'ensenyament de les ciències naturals a Catalunya. L'any 1957 sortia la primera promoció de llicenciats en geologia, amb el títol d'aquesta professionalitat (Salvador Reguant, Jaume Assens, J. J. Iraola, A. Vila). Posteriorment, Solé intervingué en la creació de dues noves seccions de geologia, a Oviedo i a Granada, on exercien llur docència els professors Llopis i Fontboté, respectivament. Encara més tard, Lora Tamayo, amb la reforma universitària de 1965, féu propici que l'antic laboratori de geologia esdevingués el Departament de Geomorfologia i Tectònica ensems que Solé canvià de titularitat acadèmica.

Un altre aspecte que vull recordar és el del doctorat. Fins a l'any 1953 la concessió del títol de doctor era un privilegi de la Universidad Central madrilenya. No sé bé si vaig ésser jo, amb la meva tesi, un factor provocant del canvi de situació. Era preceptiu que les tesis dirigides pels professors de «provincias» fossin presentades el mes de maig de cada any per a ésser llegides el mes següent. La meva, dirigida per Solé, n'era una. Un retard invencible em féu perdre la convocatòria. Com a resident a Madrid, però, vaig anar a veure personalment el director general, senyor Pérez Villanueva (home d'horitzons oberts, fou l'organitzador dels Congressos de poesia) i li vaig exposar les condicions de postergació en què ens trobàvem els doctorands no madrilenys a causa de les restriccions suara esmentades; i tot seguit nomenà un tribunal *ad hoc*. La tesi fou llegida el mes d'octubre sense cap entrebanc, ni cap cerimonial, al Caserón de San Bernardo, tot deixant estupecfactes

els membres madrilenys d'aquell tribunal per aquella ruptura. La promesa d'aquell director general de posar remei a aquella situació de feudalisme madrileny es complí amb una ordre del 25 de juny de 1954 (SOLÉ, 1974). La supressió d'aquell exclusivisme i l'establiment de la «la lliure competència», com diu Solé, féu elevar el nivell de les memòries presentades. A més, la lectura, a partir d'aquell moment, fou feta com en les «soutenances» franceses o de qualsevol altre país europeu: una exposició-conferència oral, també tota la documentació gràfica necessària, seguida de les preguntes i observacions de cada membre del tribunal, i finalment per les invitacions i les festes del laboratori.

Un total de vint-i-set tesis forma la llista de doctorands dirigits per ell, a més d'unes altres quatre en què hi intervingué activament. Vet ací una relació insuperable per a molts professors. I vull puntualitzar que Solé i Sabarís poques vegades va imposar-ne els temes als seus deixebles els quals omplen tot el ventall de la geologia moderna: des de la geofísica, o la geologia marina, a la història de la geologia. Això és una prova del seu esperit obert. Vull recordar, de passada, que la tesi de Joan M. Ribera i Faig fou un dels primers encàrrecs del doctor Solé; ara, al cap de quaranta-tres anys, presenta la memòria. Hom podrà parlar d'una tesi pòstuma.

A partir de la primera promoció del pla de 1944, el doctor Solé va imposar als alumnes inscrits a l'assignatura del darrer any de carrera (la geologia aplicada, la geologia d'Espanya, etc.) que realitzessin un treball monogràfic de camp, generalment la cartografia geològica d'una àrea relativament petita, que formés, però, una unitat geològica. Això implicava, ultra la tasca de mapar, l'estudi estratigràfic, tectònic, paleontològic, morfològic i evolutiu; i a més calia cercar-ne les fonts i presentar-lo en forma de memòria i tota la documentació gràfica que hom havia reunit. Així era adquirida una formació i una pràctica de camp imprescindibles en la vida professional d'un geòleg. Són coses que només s'aprenen amb aquest exercici feixuc i dur que és el treball de camp. Ell deia amb raó que no volia geòlegs de saló, o de museu. A qui escriu li tocà l'estudi dels turons paleozoics del terme de Barcelona (Monterols, Putxet, Vallcarca, la Peira), amb cartografia a 1:5000 (i al camp a 1:2.000); al doctor Lluís Via, li pertocà

el turó de Montcada; a Núria Solé, el Paleozoic de Malgrat, etc. Al llarg dels anys, fins pràcticament a la jubilació, Solé reüní una informació molt voluminosa, encara que de valor irregular, que omplia tot un armari del laboratori. Cap als darrers anys, aquesta tasca de la «zona», fou combatuda pels alumnes amb diversos arguments, i fou substituïda per les tesines de llicenciatura.

Aquella etapa del nostre desenvolupament universitari que va del 1953 al 1965 fou d'una gran transcendència perquè amb la creació de noves seccions de geologia les necessitats docents promogueren una forta demanda de nous professors. Sorgí la nova figura de professor agregat i després la d'adjunt numerari. Fou el moment avinent perquè molts dels antics alumnes del doctor Solé (i cal dir-ho també d'altres laboratoris barcelonins, especialment de mineralogia i paleontologia) fossin nomenats catedràtics, o agregats d'universitat, sempre pel malastruc procediment de les oposicions. Fou, en efecte, el moment històric d'expansió de l'escola catalana de geologia.

Per llei de vida, els deixebles de Solé l'abandonaren, un rera l'altre, en cercar un *modus vivendi* fora de Barcelona. I això fou sens dubte un dels aspectes més amargs de la seva vida. La defecció sense retorn de Joan M. Ribera i Faig a Amèrica, en fou el primer. La partença més amarga de totes, certament, fou la de Noel Llopis, el gran amic i col·laborador. Marxà cap a Oviedo el 1948. Tot feia pensar que la seva absència duraria uns pocs anys. Un mal fat, però, li barrà el retorn en molt diverses ocasions. El doctor Solé em contà que en una avinentesa Llopis anà, en finir el cinquè decenni, a demanar al seu bon amic i company d'Oviedo, don Torcuato Fernández Miranda (aleshores director general d'universitats), la creació d'una càtedra (d'estratigrafia?) a Barcelona. Sembla que li va contestar més o menys així: «¿Tú eres catalán, verdad?, pídemela que tú quieras menos ésta...». Al cap de poc, Llopis, havent fet de nou unes oposicions a estratigrafia, als 48 anys, es traslladava a la Complutense de Madrid. La seva tràgica mort, d'accident automobilístic (el 14 de febrer de 1968), tallà de soca-rel el desig de Solé tantes vegades manifestat. No puc dubtar que el seu laboratori i tota la secció de geologia barcelonina s'haurien re-

forçat i engrandit molt amb la seva col·laboració i experiència.

Aquesta infraestructura universitària i la creació de la nova professionalitat geològica, ha fet que en pocs anys hagi estat omplert un dels buits més vergonyosos, científicament parlant, de l'Estat espanyol. Com he dit havien estat poquíssims els científics que es dedicaven a la geologia d'una manera activa —i en dir això hi inclou els enginyers de mines— cap als anys quaranta i cinquanta; es podien comptar amb els dits. Espanya, en aquells anys, era un veritable desert de geòlegs i a més un estat on la geologia estava quasi tota per fer, cosa que contrastava fortament amb allò que trobàvem en traspasar les fronteres. Les dades de què disposàvem eren puntuals, la cartografia a escala detallada (p. ex. 1:50.000) era quasi inexistent, o indescriptiblement mal engiponada, llevat d'algunes notables excepcions. Hom disposava tot just de diverses síntesis fetes per geòlegs estrangers vinguts abans de la Guerra Civil. Heus ací el panorama poc afalagador amb què el nostre biografiat s'hagué d'enfrontar tan bon punt com ell entrà a la universitat com a docent. D'una manera clarivident deia que l'única manera de combatre el retard del nostre subdesenvolupament geològic consistia a posar al món nous científics i ensenyar-los geologia i, per damunt de tot, la geologia de camp. Crear la professionalitat de la geologia, crear nous centres docents i de recerca, assolir el nivell científic més alt, etcètera. Aquest afany de Solé i Sabarís, en el moment de la seva defunció, podem afirmar que s'ha acomplert. També podem afirmar que el nostre biografiat ha estat el pare directe de molts deixebles, i a més a més són molts pocs els geòlegs espanyols d'avui dia —i no cal dir també catalans— que no se sentin néts d'aquest patriarca de la geologia hispana, a causa de la dispersió dels docents eixits de l'escola geològica del nostre país: a Granada, Oviedo, Madrid, Salamanca, etc.

LA RECERCA

Relacions amb l'IEC

Solé i Sabarís, jove en formació, fou admès com a membre de la Institució Catalana d'Història Natural (ICHN), fundació de vella nissaga, creada el 1899 «... per un

estol de joves abrandats tant per l'estudi de les ciències naturals, com per l'amor a la terra...» (SOLÉ, 1974). És un dels aspectes del noucentisme, com ho fou el Centre Excursionista de Catalunya. L'any 1917, ja fundat l'Institut d'Estudis Catalans, la Institució és acollida com una de les filials de la Secció de Ciències. Solé hi col·labora assíduament durant els anys de la República amb unes nou publicacions de caire geològic o geomorfològic. Sembla, però, que cap al 1911, els professors forasters que engagaren la nova Secció de Naturals, segons rememora Solé, crearen, per tal de contrabançar la influència de la Institució, una secció barcelonina de la Real Sociedad Española de Historia Natural (RSEHN), i feren proselitisme entre els alumnes de la nostra universitat. Aquests professors s'havien oposat a inscriure's a la institució catalana potser «per mer interès científic, o per a benveure's dels capitosts madrilenys». Quelcom, però, fracassà; les relacions de la nova secció de la RSEHN amb la ICHN es feren tenses per manca de reciprocitat. «El divorci era total entre la universitat i els naturalistes catalans representats a la Institució i al Museu.» Solé deia que «visqué encara un xic dramàticament aquesta etapa, quan fer-se soci de la Institució s'havia de fer mig d'amagat dels nostres professors, els més discrets dels quals s'acontentaven a ignorar-la. D'altra banda, nosaltres hi érem rebuts al principi amb una certa suspicàcia, com si anéssim a tall d'espies, o per a maniobrar-hi. Amb l'ajuda d'uns quants companys vaig contribuir eficaçment a superar aquesta situació, bé que els recels i malentesos subsistiren gairebé sempre; però, a poc a poc, els naturalistes universitaris joves hi anàrem ingressant, assistint a les reunions i presentant-hi comunicacions. Adhuc assolírem que algun dels nostres professors, com el doctor San Miguel, prengué part en l'excursió i sessió extraordinària a la Vall d'Aran». Solé compara la situació d'ambdues societats: la Secció de la Real Sociedad, «comptava amb tots els trumfos a la mà, protecció oficial, major nombre de socis, butlletí dens i prestigiós, categoria científica, etc. En canvi, la Institució tot s'ho havia de menester, menys l'entusiasme i l'amor al país. I a la llarga això és el que ha triomfat. De la Secció barcelonina de la RSEHN, al cap de vuit o deu anys, ja no se'n cantava ni gall ni gallina, i molts d'aquells alumnes, inscrits potser per com-

promís, no continuaren, mentre que la Institució anà creixent, essent més viva que mai, en començar a nodrir-se amb els nous naturalistes».

La Institució, en finir la Guerra Civil, fou proscriu, com tants altres centres culturals del nostre país. L'any 1949, amb motiu del cinquantè aniversari de la seva fundació, se celebrà un acte a l'Institut Químic de Sarrià; i poc després aparegué un número del Butlletí (vol. 37) amb un breu article de Solé sobre l'estat del mapa geològic de Catalunya i vint-i-sis notes necrològiques de membres desapareguts durant els darrers deu anys. Aquella revifalla no tingué continuïtat fins a la represa de la Institució, a l'any 1972. L'Institut d'Estudis Catalans també va malviure durant aquells anys de prohibicions. No és ací el lloc escaient per a fer-ne la història. Vull dir, només, que el doctor Josep Ramon Bataller fou el primer geòleg nomenat membre de la Secció de Ciències, l'any 1942. En morir, l'any 1962, fou succeït pel doctor Solé (nomenat el 1964). A la represa de la Institució Catalana d'Història Natural (1972), el nostre biografiat fou designat delegat de l'Institut en aquesta filial, càrrec que mantingué relativament poc temps.

Per contra, Solé fou molt més actiu envers la Societat Catalana de Geografia, filial també de l'IEC. Fundada l'any 1935, Lluís Solé ja formà part de la primera junta directiva sota la presidència de Pau Vila. L'alçament militar el sorprengué fent recerques geomorfològiques a les Guilleries per a la preparació d'unes excursions a Catalunya encarregades a la Societat de Geografia pel professor Emmanuel de Martonne, de l'Institut de Géographie de la Sorbona. No cal dir que aquell projecte no tingué efecte, tot i que fou motiu d'unes publicacions de SOLÉ (1936, 1939, 1940) sobre les peneplanes fòssils i exhumades d'aquest sector del Sistema Costaner. La Societat Catalana de Geografia fou reorganitzada clandestinament en finir el quart decenni. La Societat es reunia irregularment en alguns domicilis particulars, de manera furtiva perquè es feien en llengua catalana, proscriu i perseguida durant aquells anys. A casa del senyor J. Iglésies, l'any 1950, el doctor Solé donà una conferència sobre el relleu de Catalunya. La Societat Catalana de Geografia organitzà, amb la concurrència de tot l'Institut d'Estudis Catalans, una sessió d'homenatge a Eduard

Fontserè (1950), celebrada a casa l'arquitecte Bonet Garí. Dels treballs de l'illustre home de ciència hom en féu una miscel·lània a càrrec de l'Acadèmia de Ciències.

Vull afegir que Solé fou president de la Societat Catalana de Geografia durant els anys 1972 i 1973.

Les relacions amb el CSIC

Solé, en iniciar la vida universitària, l'any 1941, fou cridat per José María Albareda, secretari general del Consejo Superior de Investigaciones Científicas, acabat de crear, per tal de col·laborar en la vasta organització científica estatal. La col·laboració i l'amistat amb Albareda fou aviat ben cordial. D'antuvi, foren organitzades unes «Setmanes d'estudis geogràfics» a Jaca, d'altres a Granada, a Navarra, etc., durant les quals ell establí noves amistats i nous lligams amb els geògrafs no catalans. L'Institut de geologia Lucas Mallada li assignà una Secció de Geomorfologia primer a Granada i que poc temps després traslladà a Barcelona en incorporar-se a la nostra universitat. Seguint aquesta línia de col·laboració, Solé assumí el càrrec de secretari de la delegació barcelonina del CSIC, tasca absorbent, feixuga i de responsabilitat que durà de 1944 a 1951. Una de les il·lusions d'Albareda se centrava en els Pirineus (especialment els aragonesos, la seva terra) vistos com a nexa amb França i com a unitat pluridisciplinària de recerca. Per això fou creat l'Institut d'Estudis Pirinencs i nomenat Solé i Sabaris com a director (de 1942 a 1968) i com a cap de la secció de geologia, ajudat pel geògraf J. M. Casas Torres; vegeu-ne una llarga ressenya a BALCELLS, 1979. La seu d'aquest institut ha estat sempre a la ciutat de Jaca, unida a l'Estación de Estudios Pirenaicos, la qual ha rebut noves denominacions amb les reformes introduïdes més tard. De lluny, i de manera molt activa, Solé dirigí aquest institut i organitzà els primers congressos de la Unió Internacional d'Estudis Pirinencs que aplegaren especialistes d'ambdós vessants de la serralada, els quals s'anaren alternant amb un ritme de quatre anys, a França i a Espanya. El doctor Solé va intervenir activament en l'organització del de Sant Sebastià (1950), el de Girona (1958) i el de Jaca-Pamplona (1966).

En l'aspecte geogràfic, el nostre biografiat fou nomenat «col·laborador honorari» de l'Institut de Geografia Juan Sebastián Elcano (de setembre de 1941 a gener de 1946), i després «cap honorari» del mateix institut (1946-1965).

Dins el marc oficial d'aquell decenni de 1950, Solé assumí la secretaria general del Congrés Internacional d'INQUA, celebrat a Barcelona i Madrid el setembre de 1957. Ell i tot el personal del laboratori s'abocaren a l'organització a casa nostra de les sessions i de les excursions d'aquelles jornades. Els qui ho varen viure no se n'oblidaran mai.

Pel que fa al CSIC, Solé passà a ser director de l'Institut Lucas Mallada (1961-1965). Encara en vida del professor Albareda, hom va procedir a la reforma dels centres de recerca geològica que hi eren vinculats, tot cercant una major diversificació. Fou creat un Institut Nacional de Geologia (1965) que aplegava tots els centres d'Espanya i, un nou institut, el Jaume Almera, a Barcelona, amb la qual cosa els laboratoris barcelonins esdevien independents de l'Institut Lucas Mallada que romaní a Madrid. A Madrid, però, se n'hi creava un de nou, el de Geologia Econòmica promogut pel doctor Llopis. Solé fou nomenat director de l'Institut Nacional i del Jaume Almera i continuava, com sempre, com a cap de la secció de Geomorfologia. Amb el nou Institut Nacional començà a aparèixer la revista *Acta Geològica Hispànica*, destinada a la publicació de notes breus.

A partir del 1966, amb la mort d'Albareda, es desféu la direcció tan personal que aquell professor duia des de la creació del Consejo. D'aleshores ençà els canvis dels alts càrrecs del CSIC s'han produït amb una freqüència fora de mida, amb el desgavell que tot això comporta; i els recursos econòmics, les beques, etc., posats a la disposició d'aquest organisme han anat minvant any rera any. Aquests fets adversos, afegits a d'altres factors polítics i humans, no han permès que d'aquella reorganització soleriana (1965) de la recerca geològica se n'obtinguessin tots els fruits que hom podia esperar. L'escisió entre l'Institut i la universitat fou un fet en jubilar-se Solé (1978). Fins a la seva mort, però, ell mantingué el càrrec de Director emèrit de l'Institut.

Solé a l'Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona

Vet ací un altre aspecte de l'activitat científica de Solé i Sabarís (IGLÉSIES, 1986).¹ El nostre biografiat féu una «carrera» dins aquesta corporació més completa que no pas ningú. Recordem que fou becari en la seva joventut (de 1927 a 1930). En assolir el doctorat, el doctor San Miguel de la Cámara presentà la tesi, dirigida per ell, a l'Acadèmia, la qual n'acordà la publicació. Temps després, als seus trenta-vuit anys, Solé és acadèmic electe (1947), i rebut, solemnement, el 13 de febrer de 1952. Hi pronuncià un discurs sobre morfologia comparada dels Pirineus i de la Serralada Bètica, i fou contestat per Francisco Pardillo. L'any 1959 acceptà el càrrec de vice-secretari de la Comissió Directiva en funcions de secretari general perquè el qui l'ocupava amb caràcter vitalici, el doctor Torroja, tenia massa preocupacions i feina amb el rectorat de la Universitat. L'any 1974, en morir Torroja, Solé passà a ocupar l'esmentada secretaria. Segons recorda Josep Iglésies, Solé fou l'ànima de moltes iniciatives de la corporació, entre les quals hi hagué l'organització dels actes de celebració del segon centenari de la fundació de l'Acadèmia, les obres de restauració i reforma de l'edifici, i l'endegament de la biblioteca. Divuit anys d'ocupar una secretaria feren de Solé la persona que més bé coneixia la docta corporació i tots els racons d'aquella casa. Amb aquesta experiència no hi hagueren vacil·lacions quan es presentaren les eleccions per a nou president, l'any 1977. Així, el nostre biografiat fou president de l'Acadèmia durant sis anys, fins al 1983.

SOLE I LA GEOGRAFIA

Les relacions de Solé i Sabarís amb la geografia temo que poden esdevenir polèmiques. El qui escriu aquestes línies desitja fer una reivindicació i uns aclariments. En primer lloc, cal dir que el nostre biografiat no abandonà mai la geologia per la geografia. Ell ha estat tota la

seva vida un professor, un bon professor, de geologia o, si voleu, de ciències de la Terra, terme més modern i més emprat pels anglòfons que l'obsolet de geografia física, de procedència francesa. És veritat que fou deixeble de Pau Vila i que ensenyà geografia a l'Institut Escola. Com a professor universitari, però, el seu ensenyament versà sobre la geografia física, a la Facultat de Ciències, fins que vingué el canvi d'estudis de la nova Secció de Geologia en què la seva assignatura es transformà en geomorfologia. És ben palès que la ciència que ell conreà cobria la meitat d'allò que a Lletres entenen per geografia, desdoblada en geografia física i geografia humana. Caldria retallar d'aquesta geografia física la part que fa referència a la biogeografia (geobotànica, ecologia, etcètera), impròpia d'un geòleg. No crec que Solé entengués d'una manera clara on són els límits entre ambdues disciplines. ¿Hi haurà mai un consens per a establir-los? Per consegüent, no pot sorprendre ningú que el doctor Solé contemplés la geografia des del punt de vista d'un geomorfòleg, no d'un «naturalista».² A més a més, cal considerar, tot contemplant els títols de la seva obra escrita, que és aclarador el nombre de treballs de contingut geològic sobre la resta. Ell no desertà la geologia, i només podem esmentar el cas del llibre sobre els Pirineus (Solé, 1951) i d'algunes publicacions menors, amb una incidència directa sobre la geografia humana. No debades, quan va fer el projecte de la *Geografia de Catalunya* va cercar la col·

2. Joan Vilà Valentí (1979) en «El Dr. Solé Sabarís, geògraf» (*Acta Geol. Hisp.*, 14: 21-26) empra diverses vegades el verb *sorprendre*. Se sorprèn que Solé, naturalista, geòleg, geomorfòleg, s'hagi endinsat en la geografia. A la p. 25 b, diu: «De nou ens sorprèn la diversitat temàtica i l'encert en l'enfocament de continguts molt allunyats de la seva inicial formació geològica o, a tot estirar, fisiogràfica». Vegeu, altrament, les consideracions que fan d'altres geògrafs: J. M. Casas Torres, «Lluís Solé Sabarís y la Geografía española», i C. Carreras Verdagué, «El paper de Lluís Solé Sabarís en la Geografía de Catalunya» a *l'Acta Geol. Hisp.* (1979), 14: 27-28 i 29-31, respectivament, i Josep Iglésies Fort (1985), «Lluís Solé Sabarís en la Geografía catalana», disc. en premsa a *Mem. R. Ac. Ciènc. i Arts de Barcelona*, i d'altres. Gairebé enllestida aquesta biografia, han aparegut uns 22 notes breus sobre Solé i Sabarís amb motiu de la defunció, escrites per diversos geògrafs i companys seus d'institut (vegeu-les als *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 4, 1985) amb les quals podreu ampliar els aspectes geogràfics que esmento ací.

1. Vegeu per més detalls la memòria del senyor Josep Iglésies, titulada «Lluís Solé Sabarís i la Reial Acadèmia de Ciències i Arts», llegida en una sessió necrològica el 10 d'octubre 1985 (en premsa).

laboració dels especialistes en matèries de geografia humana.

En segon lloc vull aclarir que el doctor Solé ha sabut explicar, d'una manera planera, entenedora i molt didàctica, els aspectes de la ciència geològica més complicats o allunyats de la «geografia» pròpiament dita i entesa com a tal, per als qui avui s'autoclassifiquen com a geògrafs. Són modèliques les introduccions a la geologia de la Península que hom troba a la *Geografía de España y Portugal*, dirigida per Manuel de Terán i la síntesi geomorfològica i geològica de la *Geografía de Catalunya* dirigida pel mateix Solé (1954-1974). Aquestes síntesis magistrals foren redactades per una persona que coneixia molt bé les fonts bibliogràfiques i que tenia un bagatge molt important d'observacions sobre les àrees dels seus estudis. Aquestes síntesis han servit manta vegada per a la preparació de cursos i conferències, de temes d'oposicions o com a inici de noves recerques.

LOBRA ESCRITA DE SOLÉ I SABARÍS

Els temes de recerca del doctor Solé han estat sens dubte molt variats, cosa que roman reflectida a la seva llista bibliogràfica amb prop de dos-cents setanta títols. No és una tasca senzilla fer-ne una anàlisi i, sobretot, ponderar-ne la importància. Hi ha grups de publicacions en què es manifesten les seves inquietuds i predileccions. Vegem-ne els més importants.

La *cartografia geològica* ha estat una de les preocupacions al llarg de tota la seva vida. Hi ha notes sobre l'estat del mapa geològic de Catalunya, d'altres són síntesis cartogràfiques, o mapes de detall.

És evident que un gran nombre de publicacions se centra en la *geologia de Catalunya*, n'hi ha ben bé un centenar, de les quals sobre els Pirineus n'hi ha unes vint, i dels Pirineus en general, mitja dotzena més. Sobre la Depressió Central Catalana, o Depressió de l'Ebre en general, n'he sumat una dotzena. Les Serralades Costaneres Catalanes formen un grup molt nombros, unes trenta-sis.

Hi ha un altre grup de publicacions, unes vint-i-una, que foren promogudes per la seva estada a Granada i sobretot per la col·laboració amb Pau Fallot, i que versen sobre aspectes molt diversos de la geologia i morfologia de la *Serralada Bètica*. Aquesta col·laboració s'escaigué en acabar la Guerra Mundial.

Una altra col·laboració molt fructífera fou feta amb Pierre Birot sobre aspectes de la *geomorfologia peninsular*, i a més Solé i Sabaris, independentment, ha publicat treballs i notes sobre la *tectònica, morfologia i estratigrafia* d'alguns sectors que no són ni els Pirineus ni les Bètiques, o que comprenen la globalitat de la Península, en total unes vint-i-sis.

D'aquestes síntesis geològiques i geomorfològiques excel·leixen la que fou publicada a la *Geografía de España y Portugal*, dirigida per Manuel de Terán (1952), comentada anteriorment, i la seva *Geografía de Catalunya* (1954-1974), especialment el primer volum, i la introducció morfològica d'alguns capítols comarcals, dels volums segon i tercer.

El Congrés d'INQUA de 1957 féu decantar l'atenció del nostre biografiat envers les qüestions relatives al *Quaternari en general i de Catalunya en particular*, aspecte aquest molt relacionat amb la morfologia i que per consegüent és un grup de publicacions molt dispers en la seva bibliografia.

Solé i Sabaris tingué per a les terres gironines i de la Garrotxa una predilecció especial. En va descriure i datar el *vulcanisme* i, durant els darrers decennis de la seva vida, n'esdevingué un defensor aferrissat, especialment en advertir que una empresa «minera» començava a explotar les gredes i a fer malbé els cons volcànics olotins i que, fins ara, no hi ha hagut manera de deturar, malgrat la llei del nostre Parlament que els protegeix; llei, però, que no s'acompleix.

L'obra de Solé es concentra també en algunes *obres de caire geogràfic*; no són gaires, com hem comentat a l'apartat anterior, com per exemple *Los Pirineos, El medio y el hombre* (1951) i una desena més d'extensió més reduïda, alguna de les quals versa sobre la desmembració de Catalunya, atida durant el franquisme mitjançant l'«annexió» de la província de Lleida a la «Cuenca del Ebro», o sobre els conceptes de regió natural i de comarca.

No podem oblidar una obra de divulgació, publicada molt aviat, com és la *Introducción a la Geología* (1938) que serví com a text de lectura a més d'algun antic alumne.

Tot i no haver estat la *paleontologia* la seva especialitat, he pogut esgranar sis treballs que hi són consagrats, tots ells escrits a la seva joventut. És evident que en una obra de tanta vastitud hi hagi títols

atípics d'agrupament difícil, com són les ressenyes, memòries de la labor realitzada, pròlegs i temes diversos que puguen a més d'una cinquantena i que el lector haurà d'espigolar de la llista bibliogràfica. Hi ha a més alguns títols de *geomorfologia general* com són els glacis d'erosió i algun pròleg a traduccions de tractats de geomorfologia.

SOLE, HISTORIADOR DE LA GEOLOGIA CATALANA

He deixat, a posta pel final, una breu referència a l'activitat del doctor Solé feta majoritàriament després de la seva jubilació (1978) fins que la mort el sorprengué. Recordem, primerament, els escrits de record i d'homenatge als qui foren amics seus, com Carandell, Fallot, Bataller, Llopis, Fontserè, Birot, Masachs, Deffontaines, etc., i d'un nombre important de prohoms de la vida científica catalana, i particularment dels geòlegs catalans. Algunes d'aquestes biografies tenen un caire netament històric, com la de Font i Sagué o la de Carles Gimbernat. Íntimament lligades a aquestes biografies, Solé, bo i jubilat, esmerçà també el seu esforç senil a la recerca de la nostra història de la geologia. He comptat una vintena de títols dedicats, per exemple, a la vinguda a Catalunya de Charles Lyell; o sobre els primers mapes geològics de les nostres terres; o el desenvolupament de l'ensenyament de les Ciències Naturals al nostre país, etc. Em consta que la realització d'aquesta historiografia geològica exigí un gran esforç per part del doctor Solé: viatges a l'estranger, consultes a biblioteques i arxius molt allunyats i tota una correspondència avalen totes les dades que s'hi consignen. De vegades li calgué esbrinar la localització dels arxius dels biografats, tot cercant els parents descendents com si fos una operació policíaca. Aquesta activitat de Solé, un cop jubilat, segons m'han contat, fou alguna vegada el motiu d'una frase burleta, d'algun antic alumne seu, com: «... que es prepara a oposicions, doctor Solé?».

NOMENAMENTS, TÍTOLS I CARRECS HONORÍFICS

No pot sobtar ningú que Solé i Sabarís amb una vida tan activa i farcida d'esde-

veniments hagi rebut un gran nombre de nomenaments i càrrecs honorífics de procedència molt diversa: Membre corresponent de la Reial Acadèmia de Ciències de Madrid (1967); de l'Acadèmia de Toulouse; de la Societat Geogràfica de Madrid; de la Societat Geogràfica d'Itàlia; Membre corresponent de la Universitat de Montevideo; Membre d'honor de la Société Géologique de Belgique; Membre corresponent del Instituto de Ciencias Naturales de Lima; Vice-president de la Société Géologique de France (1968); Membre honorari de la Societat d'Història Natural de Balears; Membre corresponent de l'Institut d'Estudis Ilerdencs (CSIC, 1962); Membre vitalici de l'Association des Géographes Français; Membre de la Comissió Internacional del Mapa Geomorfològic d'Europa (1969). Ha rebut les *Palms Académiques* de França (1965); era Comendador con placa de la Orden de Alfonso X el Sabio (1967). Ha estat Doctor *honoris causa* de la Universitat de Montpeller (1966) i, finalment, rebé la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya. Fou Corresponent de la Comission on the History of Geological Sciences (INHIGEO).

Solé fou elegit membre corresponent de la Reial Acadèmia de Farmàcia de Barcelona, i hi fou rebut el 30 de març de 1982, amb un important discurs sobre «La vida atzarosa del geòleg barceloní Carles Gimbernat (1768-1834)». Obra modèlica de recerca historiogràfica, potser la més difícil de reconstruir perquè li calgué consultar els arxius espanyols, els suïssos (Aarau, Ginebra, etc.) i els de Munich, i fer una sèrie de viatges per a refer la vida i els viatges d'aquest geòleg català fins ara desconegut i que fou alumne de Werner i de Dolomieu.

D'altra banda, Solé tingué cura d'alguns càrrecs que representaren un bon esforç de la seva activitat científica i humana, i no pocs maldecaps, com per exemple: vocal de la Comisión Nacional de Geología (1958-1985); president de la Comissió Científica de la Junta de protecció de la zona volcànica de la Garrotxa (1981-1984); el vice-rectorat d'Investigació de la Universitat de Barcelona (1977-1978), etc.

UNES PARAULES DE CLOENDA

Voler fer un assaig sobre l'home que fou Lluís Solé i Sabarís, i com era vist pels seus col·laboradors i amics, pot semblar

una cosa molt comprometedora i arriscada, i a més és probable que mai no hi hagi acord. N'he parlat amb d'altres persones que el conegueren durant molts anys. No fou pas una persona que hom pugui definir en poques paraules. Era un home d'una gran austeritat, molt abnegat, extraordinàriament tenaç en els seus propòsits i les seves opinions. Encara que fos difícil de convèncer-lo, els arguments ben raonats el feien canviar de parer sobre les qüestions personals o científiques. Era infatigable físicament i molt metòdic en la seva tasca; sempre tenia quelcom entre mans. Mai no l'haviem vist vagarós. Era un gran pedagog que es manifestava esplendorosament quan ensenyava en el seu element, el camp, davant un aflorament o un panorama de caràcter morfològic, estratigràfic o tectònic. En aquell moment sorgia el geni i la competència a fer-se entenedor envers els estudiants, cosa que el feia atractiu i alhora simpàtic, i començàvem a estimar-lo.

Solé i Sabarís no era del tot un home seriós, no usava gairebé mai la ironia amb qui tractava; no era amic de fer facècies (llevat d'algunes excepcions); en la seva conversa, però, hi havia anècdotes i històries viscudes que el feien divertit, quan estava de bon humor. Més d'algun de nosaltres ha cregut que era un tímid que es dominava.¹ No era gens propici al tutejament, semblava d'antuvi un xic altiu (cosa pròpia dels tímids), impressió que es desfeia així que hi parlàvem. Era tímid, però es contenia quan calia parlar en públic (era bon orador), o havia de rebre els alumnes, gent que fou molt revoltosa els darrers anys de docència, o havia de rebre algun personatge enutjós. Força vegades vaig veure que ho feia amb una gran presència d'ànim. Es retenia de parlar d'ell mateix. Mai no li vàrem sentir cap plany o comentari sobre les xacres adquirides a la seva vellúria. Quasi mai no parlava de la seva família. Solé era un home equàni-

me, gairebé sempre es reservava els judicis sobre les altres persones, sobretot quan eren desfavorables. Els qui l'haviem tractat de prop, però, constatarem en molt poques avinenteses, que ell s'obria i se sincerava i parlava llargament de les situacions tenses i difícils de la universitat barcelonina, o del Consejo de Investigaciones Científicas i, en escoltar-lo, quedàvem astorats i esbalaïts. Potser ho feia en els moments en què se sentia a vessar de problemes i contrarietats.

Voldria posar terme en aquest escrit i concloure amb unes paraules de resum. Lluís Solé i Sabarís ha estat un home que ha tingut una gran transcendència en la vida científica del nostre país, en un moment històric irrepetible, de trànsit i de desenvolupament. Un home que, en traspassar, deixa una escola geològica en funcionament i una llarga estela en el món científic, i que es va fer estimar.

ORIOI RIBA I ARDERTU
*Membre de la Institució Catalana
 d'Història Natural*

REFERÈNCIES

1. A la lectura de l'obra soleriana, un xic autobiogràfica, sobre l'ensenyament de les Ciències Naturals a Catalunya, SOLÉ (1974, p. 90) parla de la rebuda que li féu el professor Francisco Pardillo (poso el seu nom en castellà perquè aquest professor, tot i ésser nascut a Castelló, no se'm dirigí mai en català), tot dient: «... I no parlo del tracte ni de les qualificacions que no podien ésser millors, però jo era tímid, i el doctor Pardillo era d'una fredor glacial i no es prestava al diàleg».

- BALCELLS, E. 1979. *Acta Geol. Hisp.*, 14: 32-38.
 IGLÉSIES, J. 1987 (en premsa). Lluís Solé Sabarís i la Reial Acadèmia de Ciències i Arts. Comunicació llegida a la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona, 10 d'octubre 1985.
 SOLÉ, Ll. 1936. Notes geomorfològiques sobre les Guàrdies. *Guia d'excurs.*, *Inst. Cat. Hist. Nat.*, p. 119-129.
 SOLÉ, Ll. 1939. Terminación septentrional de la Cordillera Costera catalana. *Asoc. Est. Geol. Medit. Occid.*, 6: 1-87.
 SOLÉ, Ll. 1940. Superficies de erosión en las cordilleras litorales de Cataluña. *Anal. Univers. Barcelona*, p. 145-158.
 SOLÉ, Ll. 1951. *Los Pirineos. El medio y el hombre*. Martín. Barcelona.
 SOLÉ, Ll. 1974. L'ensenyament de les ciències naturals a Catalunya, mig segle enrera. *Homeatge a M.^a dels Angels Ferrer Sensat*: 69-99. Barcelona.
 VIRGILI, C. 1979. El Dr. Lluís Solé i Sabarís i l'escola catalana de Geologia. *Acta Geol. Hisp.*, 14.

**TREBALLS PUBLICATS
PEL DOCTOR LLUIS SOLÉ I SABARIS**

A *Acta Geologica Hispanica* 14 (1979): 13-19, hi trobareu, malgrat l'aparent contradicció de dates, una llista dels treballs del doctor Solé publicats fins al 1981. Les seves publicacions posteriors es relacionen a continuació.

1982. Discurs de contestació a la memòria llegida per l'acadèmic electe Dr. D. Font i Altaba. *Mem. Acad. Ciències Arts Barcelona*, 811: 399-402.
1982. Una expedició imperial al Vesubi. Els catalans pel món. *Muntanya*, 722: 1-155.
1982. En el primer centenari del Mapa Geològic de Catalunya. *Ciència*, 15: 34-39.
1982. Lyell a Catalunya i el vulcanisme olotí. *Rev. Girona*, 100: 209-216.
1982. La première carte géologique de la Suisse, par le géologue catalan Carles de Gimbernat. *Eclogae Geol. Helv.*, 75: 227-232.
1982. Recordant Valentí Masachs i Alavedra (1915-1981). *Butll. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 48 (Sec. Geol., 3): 5-10.
1982. *La vida atzarosa del geòleg barceloní Carles de Gimbernat (1768-1834)*. R. Acad. Farmàcia Barcelona, 69 p.
1983. Desarrollo histórico de los estudios de geomorfología en el Pirineo español. *Geographica*, 25: 5-26.
1983. Diario inédito del geólogo catalán Carlos de Gimbernat. *Llull*, 5: 111-131.
1983. Formació científica del primer geòleg català Carles de Gimbernat (1768-1834). *Miscel·lània Aramon i Serra*, 3: 547-556.
1983. Los más antiguos mapas geológicos de España. *Mundo Científico*, 23: 252-261.
1983. Els sòls de Catalunya. In: *Area meridional de Lleida*: 9-10 (J. Porta & R. Julià, Eds.). Generalitat de Catalunya.
1983. Noticia de Carlos Gimbernat y de sus mapas geológicos de Europa central, Alpes, Francia e Italia a principios del siglo XIX. *Acta Geol. Hisp.*, 18: 75-86. (En col·laboració amb M. Weidmann.)
1984. Recordant Font i Sagué, cap de brot de la geologia catalana. I. Espigolant el seu epistolari. *Muntanya*, 731: 3-12.
1984. Recordant Font i Sagué, cap de brot de la geologia catalana. II. Integració a l'escola catalana. *Muntanya*, 732: 52-57.
1984. Recordant Font i Sagué, cap de brot de la geologia catalana. III. La increïble activitat plurifacètica de Font i Sagué. *Muntanya*, 733: 99-108.
1984. El socialista utòpic Maclure i la descoberta del vulcanisme olotí. *Rev. Girona*, 107: 87-92.
1984. A manera de pròleg: De la garba frondosa de Miquel de Garganta. In: *Pàgines olotines i notícies de naturalistes catalans*: 17-19 (M. de Garganta). Edicions municipals. Olot.
1985. La geologia catalana abans del Dr. Almera i de Lluís Marià Vidal. *Butll. Inst. Cat. Hist. Nat.*, 50: 29-37.
1985. Pierre Birot i la seva significació en la geomorfologia espanyola. *R. Acad. Ciències Arts Barcelona*, 221: 131-147.
- (en premsa) Morfologia general de la Península Ibèrica. Libro Jubilar José María Ríos, *Geología de España*, II. Madrid.
1985. Sobre la naixença i el desenvolupament de la moderna Geografia catalana. *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 4: 15-30. (Obra pòstuma i inacabada a causa de la mort del Mestre.)